

**"Kəssə hər kim
tökülən qan izini,
Qurtaran dahi odur
yer üzünü"**

Fəlsəfi müdrikiyin və bədii kamiliyiñ ahəngdar vəhdətini dolğun təcəssüm etdirən Hüseyin Cavid ya radıcılığı ile Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə işqli səhifələr yazıb. O, bütün ədəbi fealiyyəti boyu həqiqəti, insanpərvərliyi və gözəlliyi tərənnüm edib. Şərq poetik fikri zəminində yüksələn və dünya romantizm ənənələrindən uğurla bəhrelənən filosof-şair Azərbaycan poeziyasında fəlsəfi lirikanın dəyərlə nümunələrini meydana getirib. Azərbaycan xalqının XX əsrde yetirdiyi en böyük şəxsiyyətlərdən olan filosof-şair və istedadlı dramaturq Hüseyin Cavid ictimai fikir tarixində böyük rol oynamışdır. Hələ sağlığında öz orijinal sənət yolu ilə milli ədəbi-ictimai fikrin diqqətini yaradıcılığına cəlb etmiş Hüseyin Cavid irsi günahsız yera repressiya olunduqdan sonra, bir müddət yasaq edilsə də, əsl vətənpərvər ziyalıların xatirindən bir an da çıxmamış, yeri geldikcə, şifahi şəkildə olsa da, təblig edilmişdir. Bütün böyük klassiklər kimi, Hüseyin Cavid də zamanın sınağından alnıcıq çıxaraq, layiq olduğu bəraəti almışdır.

"TARİX HƏR ŞEYİ ÖZ YERİNƏ QOYDU"

Xalqımızın bir çox klassik sənətkarı kimi, Hüseyin Cavid irsinin və sənətkar şəxsiyyətinin əsl qymətini sözün-sənətin böyük bilicisi və hamisi Azərbaycan xalqının böyük Oğlu, Ümummilli Lider Heydər Əliyev vermiş, onun ister cismən, isterse də mənən vətəninə və xalqına qaytarılmasında müstəsna rol oynamışdır. Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin şəxsi təşəbbüsü ilə Hüseyin Cavidin nəşinin hələ 1982-ci ildə Uzaq Sibirdə vətəninə getirilməsi və Naxçıvanda məzəri üzərində möhtəşəm məqbərənin ucaldılması milli ruhun dirçəlişi və azərbaycançılıq məfkürəsinin təntənəsi baxımın-

dan, müstəsna əhəmiyyətə malik misilsiz bir hadisədir. Ulu Önder Heydər Əliyev deyirdi: "Tarix hər şeyi öz yerinə qoydu. Hüseyin Cavidin cənəzəsi də Sibirdən öz vətənine getirildi, onun adı da yüksəldi".

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Hüseyin Cavidin cənəzəsinin qalıqlarının Azərbaycana - şairin doğma yurdu Naxçıvana getirilməsi Sovet məkanında ya şadığımız illerdə, həqiqətən də, böyük maraq doğurmuşdu. Milli mədəniyyətimizin hərtərəfli inkişafına, yüksəlmişinə daim təkan verən Ulu Önder Heydər Əliyev hələ Azərbaycan KP MK-nın Birinci Katibi vəzifəsində çalışarkən, 1981-ci ildə Hüseyin Cavidin anadan olmasına 100 illiyi haqqında qərar qəbul etmiş, bu qərardan sonra - 1982-ci il oktyabrın 3-də Naxçıvana səfəri zamanı Cavidin cənəzəsinin qalıqlarının uzaq Sibirdə tapılıb getirilmesine xeyir-dua vermişdir. 1982-ci il oktyabrın 12-də Naxçıvan Vilayet Partiya Komitəsi Hüseyin Cavidin məzarının tapılması, cənəzəsinin qalıqlarının Azərbaycana getirilməsi ilə bağlı tarixi bir qərar qəbul etmiş və bu qərarın icrası rusiyalı həmkarlarının köməyindən istifadə edərək şairin məşəqqətli ömrə yolu tədqiq edərək, Cavid haqqında

uzaq Sibirdə saxlanılan sənədlərin eldə olunmasına nail olan Naxçıvan Vilayet Partiya Komitəsinin katibi Həmid Cəfərova həvələ olunmuşdu. Cavidin cənəzəsinin qalıqları onilliklərdən sonra uzaq və buzlu Sibirin əlçatmaz yərlərindən doğma yurdu Naxçıvana getirildi.

AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATINDA İLK MƏNZUM FACİƏ VƏ DRAMLARININ MÜƏLLİFİ

Böyük dramaturqun doğum gündə onun keçdiyi ömrə yolunu bir daha vərəqləyirik. Böyük dramaturq Hüseyin Cavid 1882-ci ildə oktyabrın 24-də Naxçıvanda ruhani ailəsində dünyaya göz açıb. İbtidai təhsilini Naxçıvanda molla məktəbində, orta təhsilini isə M.T.Sidqinin "Məktəbi-terbiyə" adlı yeni üsullu məktəbinde almışdır. 1899-1903-cü illərdə Cənubi Azərbaycanda olmuş, Təbrizin "Talibiyə" mədrəsəsində təhsilini davam etdirmişdir. İstanbul Universitetinin ədəbiyyat şöbəsini bitirmiş, Naxçıvanda, sonra isə Gəncə və Tiflisdə, 1915-ci ildən isə Bakıda müəllimlik etmişdir. Hüseyin Cavid klassik Azərbaycan ədəbiyyatının ən yaxşı ənənələrini inkişaf etdirən sənətkarlardandır. O, XX əsr Azərbaycan mütərəqqi romantizminin banilərindən biri olmuşdur. Hüseyin Cavid sənəti janr və forma cəhətdən zəngindir. O, lirik şeirlərin, lirik-epik, epik poemaların, Azərbaycan ədəbiyyatında ilk mənzum faciə və dramaların müəllifi dir. "Keçmiş günlər" adlı ilk şeir kitabı 1913-cü ildə çap olunmuşdur. Hüseyin Cavid dəha çox dramaturq kimi tanınmışdır. Onun fəlsəfi və tarixi faciələri, ailə-meişət dramları üslub və yazı ədasi forma yeniliyi baxımından, Azərbaycan dramaturgiyasında yeni bir mərhələ yaratdı-

ğı kimi, milli teatr mədəniyyətinin inkişafına da qüvvətli təsir göstərmiş, "Cavid teatrı" kimi səciyyələndirilmişdir. Dramaturgiyasında dövrün ümumbəşəri, böyük ictimai-siyasi və mədəni əhəmiyyətə malik problemləri əksini tapmışdır.

"İYİRMİNÇİ ƏSRİN MƏDƏNİ VƏHŞİLƏRİ"

Azərbaycan ədəbiyyatında ilk mənzum faciə olan "Şeyx Sənan" (1914) əsərində xalqları bir-birinə qovuşdurmaq üçün ümumbəşəri din ideyasını ortaya atmışdır. Hüseyin Cavid bu dövrə tədricle "haqq verilmir, alınır" ideyasına gəlib çıxmışdır. Yaradıcılığında mühüm yer tutan "İblis" (1918) mənzum faciəsində dövrün bütün mürtəcə qüvvələri - "insan insana qurddur" fəlsəfəsinin tərefdarları, "iyirminci əsrin mədəni vəhşiləri" olan dairələri İblis suretində ümumiyyətdən yoksələrək və dünya romantizm ənənələrindən uğurla bəhrelənərək, Azərbaycan xalqının ədəbi-bədii fikir salnaməsinə parlaq səhifələr yazmışdır. Mütəfəkkir sənətkarın neçə-neçə oxucu və tamaşaçı nəsilinin estetik zövqünü müəyyənləşdirən əsərləri bu gün də öz monumentallığını və yüksək təsir gücünü qorumaqdadır. Böyük dramaturq Hüseyin Cavid "Şeyx Sənan" faciəsində yaratdığı dramatik münaqışə vasitəsilə insanın həqiqət axtarışında olaraq, onun hissələrinin alılığını yüksəltmək səyəri ilə ucalı biləcəyinin mümkünlüyünü isbat etmişdir. Hüseyin Cavid də, məhz belə ali dəyərlərin axtarışında olaraq, əbdiliyi ni qazanmışdır. Əsərdə qəhrəmanı Sənanın dilindən deyilmiş aşağıdakı misralarda sanki dramaturqun həyatı nəzmə çəkilmişdir:

Bəni öldürsələr də bən yaşarım,
Tərk edib xəlqi xalıq qoşarım.

Zümrüd BAYRAMOVA

Önder Heydər Əliyevin siyasetini uğurla davam etdirir. Azərbaycan Prezidentinin Sərəncamına əsasən, böyük sənətkarın əsərləri latın qrafikasında çap olunub. Hüseyin Cavidin 130 və 135 illik yubileylerinin keçirilməsi haqqında dövlət başçısı sərəncamlar imzalamışdır. Görülən işlərin davamı olaraq, Cənab Prezident 24 sentyabr 2022-ci il tarixində Hüseyin Cavidin 140 illiyinin qeyd edilməsi ilə bağlı Sərəncam imzalayıb. Bu sənəd Cavid yaradıcılığına ayrılan daha bir diqqətdir.

BƏNİ ÖLDÜRSƏLƏR DƏ BƏN YAŞARIM

Hüseyin Cavid son dərəcə dərin məzmunlu yaradıcılığı ilə çoxəslik Azərbaycan ədəbiyyatı xəzinəsinə tarixi-mədəni dəyərlər bəxş etmiş qüdrətli söz sənətkarıdır. O, Şərqi zəngin fəlsəfi-poetik irsi zəminində yüksələrək və dünya romantizm ənənələrindən uğurla bəhrelənərək, Azərbaycan xalqının ədəbi-bədii fikir salnaməsinə parlaq səhifələr yazmışdır. Mütəfəkkir sənətkarın neçə-neçə oxucu və tamaşaçı nəsilinin estetik zövqünü müəyyənləşdirən əsərləri bu gün də öz monumentallığını və yüksək təsir gücünü qorumaqdadır. Böyük dramaturq Hüseyin Cavid "Şeyx Sənan" faciəsində yaratdığı dramatik münaqışə vasitəsilə insanın həqiqət axtarışında olaraq, onun hissələrinin alılığını yüksəltmək səyəri ilə ucalı biləcəyinin mümkünlüyünü isbat etmişdir. Hüseyin Cavid də, məhz belə ali dəyərlərin axtarışında olaraq, əbdiliyi ni qazanmışdır. Əsərdə qəhrəmanı Sənanın dilindən deyilmiş aşağıdakı misralarda sanki dramaturqun həyatı nəzmə çəkilmişdir: